

PROF. DR. AKDES NİMET KURAT
(22.IV.1903—8.IX.1971)

Dündar AYDIN

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Profesörü Dr. Akdes Nimet Kurat, İstanbul'a gitmek üzere binmiş olduğu otobüsün, 28 Ağustos 1971 gecesi, İzmit'te yapmış olduğu kaza sonucu ağır yaralanmış ve müteâkiben kaldırıldığı İzmit ve sonra nakledildiği Kasımpaşa Deniz hastahanesinde girdiği komadan kurtarılamıyarak, 8 Eylül 1971 Çarşamba sabahı saat 4.30'da, ebediyete intikal etmiştir.

Türk tarihine kıymetli eserler kazandıran ve çevresinde "Milliyetçi" ve "Türkçü" olarak tanınan Profesör Kurat'ın, bu şekilde beklenmeyen feci bir trafik kazası sonucu ölümü, ailesi efradını olduğu kadar meslek arkadaşlarını, talebelerini ve tanıdıklarını da derin bir kedere uğratmıştır.

Aslen Kazanlı olan Akdes Nimet, 22 Nisan 1903 tarihinde bugünkü "Tataristan"ın "Berkete" köyü(Novo - Şeşminsk rayonu)'nde doğmuştur. Babası Tahir Şahmurad ve annesi Şakire İrfan, her ikisi de ulema ailesinden gelmektedir. Akdes Nimet'in altıncı cediti olan Akhoca ise, İdil nehrinin sağ (dağlık) tarafı mirzâlarından idi.

İlk bilgileri babasından alan ve ilk, orta, lise öğrenimlerini Rus mekteplerinde yapan Akdes Nimet, 1920 yılında, "Bugülme Lisesi"nden mezun olmuştur. Sonra öğrenimine devam için Almanya'ya gitmek üzere, Ağustos 1922 tarihinde Rusya'dan ayrılmış , bir takım imkânsızlıklar sebebiyle Almanya'ya gidememiş ve 1924 Kasım'ı sonlarında İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'da, Türkiye Cumhuriyeti tâbiyetine giren Akdes Nimet, önce İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe, sonra bu fakültenin Tarih şubesine aslı talebe olarak devama başlamıştır. Çok geçmeden de, 25 Ağustos tarihinde, Fuad Köprülü tarafından Türkiyat Enstitüsü'nde görevlendirilmiştir. Bu görevi sırasında, Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nin tanzimi ile Rusça, Lehçe ve Türk lehçelerindeki türkoloji neşriyatının takip ve tercümesi gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Aynı zamanda bu görevinin yanı sıra, Fuad Köprülü, Zeki Velidi (Togan) ve kısa bir zaman için W. Barthold'un ders ve seminerlerini de takip eden Akdes Nimet, Mayıs 1928 tarihinde Tarih şubesinden mezun olmuştur.

Mezuniyetini müteâkip, Avrupa'da öğrenim imtihanını kazanan Akdes Nimet, kısa bir süre için (Şubat-Haziran 1929) Konya Erkek Muallim Mektebi'nin de Tarih-Coğrafya öğretmenliği yaptıktan sonra, 1929 Temmuz'unda, Maarif Vekâleti hesabına Almanya'ya gönderilmiştir. Ertesi yıl, kendisinin Almanya'da bulunduğu sırada, Tahiroğlu Akdes Nimet imzası ile Barthold'dan çevirdiği "*Uluğ Bey ve zamanı* (1930)" adlı ilk tercüme eseri İstanbul'da basılmıştır. Almanya'da, ikişer yıl müddetle, Breslau ve Hamburg üniversitelerinde Doğu Avrupa ve Bizans tarihi ders ve seminerlerinin yanı sıra, Felsefe ve İktisat dersleri de alan Akdes Nimet, Bizans sahasında hazırladığı "Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles (933)" konulu tez ile, 1933 Temmuz'unda, "Felsefe Doktoru" pâyesini almış ve bunu müteâkib İstanbul'a dönmüştür.

İstanbul'a gelince Edebiyat Fakültesine "Ortazamanlar Tarihi" Doçenti namzetliğine tayin edilen Akdes Nimet, fakültede verdiği ders ve seminerlerin yanı sıra, Tarih şubesi Kütüphanesi'ni de yeni baştan tanzim etmiştir. Yine bu sıralarda İstanbul'daki "Devlet Arşivi"nde tetkiklere de başlamıştır. Diğer taraftan Akdes Nimet, o zamana kadar kullandığı "Tahiroğlu" lakâbı yerine, 1935 yılında "Kurat" soyadını almıştır.

Akdes Nimet Kurat, dört senelik bir çalışmadan sonra, 1937 yılında, bazı anlaşmazlıklar sebebiyle üniversiteden ayrılmıştır. 1933-1937 yıllarında üniversitede bulunduğu sırada, onun, sırasıyla, "*Ortazaman tarihi için kısa bir bibliyografya* (1934)", sonraları baskısı iki kere tekrarlanan "*Çaka Bey* (1936)", "*Peçenek Tarihi* (1937)" ve "*Kazan Hanlığı'nı kuran Muhammed Han'ın yarlığı* (1937)" adlı eserleri ile "*Bizans'ın son ve Osmanlıların ilk tarihçileri* (1933)" ve "*Peçenekler ve İzmir Türkleri* (1934)", "*Göçebelik* (1934)". "*530 yılı Haziran'ında Bizanslılarla İranlılar arasında vukuu bulan Dara Muharebesi'nde Hunların Rolü* (1935)" "*Peçeneklere dair araştırmalar* (1936)" adlı makaleleri neşredilmiştir.

Üniversiteden ayrılışını müteakip, bir buçuk yıl müddetle İsveç'e giden ve orada Uppsala Üniversitesi'nde öğretim ve Stockholm'deki Devlet Arşivi'nde tetkiklerde bulunan Akdes Nimet Kurat, bu müddet içinde ayrıca, Berlin, Viyana, Paris, Lahey (Haag) ve Londra'daki arşiv ve kütüphanelerde çalışmalarda da bulunmuştur.

Temmuz 1938'de, İstanbul'a dönen A.N. Kurat, kısa bir müddet için (Şubat-Haziran 1939) Denizli Lisesi'nde öğretmenlik yaptıktan sonra, Eylül 1939 tarihinde, Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'ne Tarih öğretmeni tayin olunmuştur. Eylül 1941 tarihine kadar devam eden bu görevi sırasında onun, "*Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Altınordu, Kırım ve Türkistan hanlarına ait yarlık ve bitikler* (1940)" ve "*İsveç Kralı XII. Karl'ın hayatı ve faaliyetleri* (1682-1718) (1940)" adlı iki kitabı ile "*Prutfaltta get Och Prutfreden* (1939)" adlı bir makalesi yayımlanmıştır.

Eylül 1941'de, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Doçentliğe ve 1944'de ise , aynı fakültenin Rus Dili ve Edebiyatı Profesörlüğü'ne getirilen A.N. Kurat, az sonra da , "Ortaçağlar Tarihi " Profesörlüğü'ne tayin olunmuştur. O, daha sonra, 1953-1955 yılları arasında aynı fakültenin dekanlığını yapmıştır. Fakülteye girişinden dekanlığa seçildiği 1953 yılına kadar Profesör Kurat'ın, sırasıyla, "İsveç Kıraltı XII. Karl'ın Türkiye'de kaldığı zamana ait metinler ve vesikalar (1943)", "İsveç Kıraltı XII. Karl'ın Türkiye'de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu (1943)", "Rusya Tarihi. Başlangıçtan 1917 'ye kadar (1948)", "Prut Seferi ve Barışı 1123/1711 (I. cilt 1951)" ve "Türk - İngiliz münasebetlerine kısa bir bakış (1553-1952) (1952)" adlı eserleri ile "XVIII. yüzyılbası (Avrupa Umumi harbi)nde Türkiye'nin tarafsızlığı (Nisan 1943)", "Akademik Tarih Tahsili. Proseminer ve Seminerlere dair (Sonkânun-Şubat 1943)", "Kuteybe bin Müslim'in Horezm ve Semerkand'ı zaptı (Kasım 1948)", "İngiliz Devlet Arşivi'nde ve kütüphanelerinde Türkiye Tarihine ait bazı malzemeye dair (Mart 1949)", "Churchill'in harp hatıraları (Mart 1949)", "Abû Muhammed Ahmed bin Âsum el-Kûfi'nin Kitâb' el Futuh'u (Haziran 1949)" ve "Göktürk Kağanlığı (Mart-Haziran 1952)" adlı makaleleri yayınlanmıştır. İki yıl süren dekanlığı sırasında ise, "Türk-İngiliz münasebetlerinin başlangıç ve gelişmesi (1553-1610) (1953)", "Prut Seferi ve Barışı (II. cilt (1953)" ve Londra'da İngilizce olarak basılan "The despatches of Sir Robert Sutton ambassador in Constantinople (1710-1714) (London (1953)" adlı eserleri ile "Panslavizm (Haziran-Aralık 1953)" ve "Kazan Hanlığı (1437-1556) (Eylül-Aralık 1954)" adlı makaleleri neşredilmiştir. Diğer taraftan, bu müddet içinde Prof. Kurat, fakültede verdiği Proseminer ve seminer ve bilhassa dekanlığı sırasında tanzim ve idare ettiği ve sayıları e'liyi geçen "Tarih Kollokiyumları" ile dikkati çekmiştir.

Profesör Kurat'ın dekanlıktan ayrıldığı 1955 yılından 1964 yılına kadar, "Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1959)" adlı eseri ile "Türk-Amerikan Dostluğu (1959)", "The Turkish Expedition to Astrakhan in 1569 and the Problem of the Don-Volga Canal(1961)", "The Ottoman Empire Under Mehmed IV., (1961)", "Sivas Kongresi ve Amerikalı Gazeteci Edgar Lois Brown (1963)" adlı makaleleri, ayrıca Türk Yurdu'nda bir kaç makalesi daha yayınlanmıştır.

1964 yılından itibaren ise, Profesör Kurat'ın yeni eserler verdiğini görüyoruz: "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri münasebetleri (1774-1816) (1964)", "Rus hâkimiyeti altında İdil-Ural ülkesi (Temmuz-Aralık 1965)", "Tanıtılmalar (Temmuz-Aralık 1965)", "Osmanlı tarihinin ilk devrine ait Bulgar ve Sırp kronikleri (1965)", "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivi'ndeki Türkçe vesikalara ait Lehçe iki eser (Temmuz 1966)", "Brest-Litovsk müzakereleri ve barışı (Temmuz 1967)", "The Retreat of the Turks, 1683-1730 (1970)" ve "Tarih Boyunca Türk-Fin İlişkileri (1971)" adlı makaleleri ile "Türkiye ve İdil boyu. 1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. yüzyıl Osmanlı-Rus münasebetleri (1966)",

“*Türkiye ve Rusya. XVII. yüzyıl sonundan Kurtuluş Savaşı’na kadar Türk-Rus ilişkileri* (1970)” ve “*İdil boyu ve Karadeniz’in kuzeyindeki Türk kavimleri ve devletleri* (1970)” adlı eserleri bunlar arasındadır.

Çeşitli Türk lehçelerinden başka Leh, Alman, İngiliz, Fransız ve İsveç dillerine vakıf olan Profesör Kurat’ın, bilhassa Rusça’yı çok iyi bildiği ifade edilmektedir. Bu kadar çok dil bilmesi Profesör Kurat’a geniş tetkik imkânları sağlamıştır.

Gerçekten Profesör Kurat, 1946 yılından itibaren, başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok yabancı memlekette ilmî tetkiklerde bulunmuş, üniversitelerde konferanslar vermiş ve kongrelere katılmıştır. (Bu hususta tafsilat için merhum hakkında Türk Kültürü, sayı 108, Ekim 1971, s. 41-45’de yazılan yazıya bakınız). Profesör’ün bu memleketlerde yapmış olduğu tetkikler de kısa zaman içinde kitap ve makale halinde neşredilmiştir. Kendisinin, başlıcaları yukarıda gösterilen 15 kadar müstakil eseri ile 70 kadar makalesi yayınlanmıştır. Bunlar arasında bilhassa Rus ve Leh kaynaklarından faydalanarak meydana getirdiği eserleri ilim çevrelerince takdir edilmektedir.

Üniversitemiz mensuplarının da yabancısı olmıyan Profesör Kurat, 1970 yılında üniversitemize davet edilerek, 25-26 Mayıs günlerinde, “Göktürk Kağanlığı” ve “Rus yayılışı, İdil boyundan Doğu Anadolu’ya doğru” konulu iki konferans vermiş, ayrıca “1569 Ejderhan Seferi ve Don-Volga Kanalı meselesi” ve “1711 Prut Seferi ve Barışı” adlı iki de seminer yapmıştır.

Profesör Dr. Akdes Nimet Kurat’ın ölümüyle Doğu Avrupa Türk tarihçiliği sahasında açılan boşluğu doldurmak pek kolay olmıyacaktır. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü mensupları, çağdaş tarihçiliğimizin değerli ve çalışkan bir bilginini kaybetmenin üzüntüsü içindedir. Allah Profesör Kurat’a gani gani rahmet ve yakınlarına sabır ihsan eylesin.